

РЕЦЕНЗИЯ

за

дисертационния труд на Милен Илиев Малаков „Проблемът за определителния член в словенски език (в диахронен и синхронен аспект)“, в ЮЗУ „Неофит Рилски“ – Благоевград за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по професионално направление 2.1. Филология, научна специалност: „Славянски езици (словенски език)“.

Представената докторска дисертация „Проблемът за определителния член в словенски език (в диахронен и синхронен аспект)“ (247 стр.) разглежда един от основните нерешени въпроси на словенската граматика, а именно съществува или не съществува определителен член в словенския разговорен език. Именно като нерешен докрай и открит въпрос с множество противоречиви отговори, той заслужава специално внимание и в този смисъл темата на изследването трябва да бъде призната като дисертабилна, т.е. тя има актуален характер в научно (а оттам и в научно-приложно) отношение. Истинска смелост проявява авторът, че той като българин, се е заел да решава един толкова комплициран проблем на словенската лингвистика. Малаков отлично се е справил с материала, който по фонетично транскрипционни записи – диалектни и разговорни – е разчел и разтълкувал перфектно, за да може да даде съответните свои обяснения. Тук трябва да добавим и материала от историческите паметници от XV – XIX век, за които се изисква също специална подготовка. Накратко дисертантът ни се представя и като съвременист (на разговорната форма на книжовния език, и като диалектолог, познаващ огромната палитра от словенски диалекти), и като историк на езика. Дали по неволя (у нас словенистите се

броят на пръсти) или съзнателно (въпрос на свободно предпочитане към темата) Малаков е бил принуден да се изправи пред множество трудности от различен характер, които в крайна сметка е успял да преодолее. Тук трябва да отбележим, че той добре познава състоянието на проблема в словенската литература.

Представеният труд (247 стр.) съдържа 6 части:

В *Увода* (с. 4–24) се поставят целите и задачите, набелязват се обектът и предметът, методологическите постулати, източниците на ексцерпция и прегледът на изследванията, свързани с темата. В *Първа глава* (с. 25–40) се извършва съпоставителен анализ на определителния член и на формите на показателното местоимение *ta* по падежи. *Втората глава* (с. 41–112) е посветена на частите на речта, които се членуват – качествени, относителни, притежателни прилагателни, формите за сравнителна и превъзходна степен на прилагателните, числителните, притежателните и показателните местоимения и наречията. *Третата глава* (с. 113–137) разглежда семантиката на детерминирани атрибутиви. *Четвъртата глава* (с. 138–181) анализира синтактичната служба на членуваните форми. *Петата глава* (с. 182–212) проследява употребата на определителния член в периода XV – XIX в. Следват *Заключение* (с. 213–219), четири приложения (с. 220–235) и *Библиография* (с. 236–247).

Съобразно поставените цели и задачи Малаков, някъде в хармония със словенските изследователи преди него, а някъде и сам, убедително доказва, че определителният член в колоквиалния език не характеризира именната група като цяло, а само атрибутивната ѝ част, и най-вече прилагателните имена в широкия смисъл на думата, т.е. всички определящи части, които само приписват признак, без да го назовават. Т.е. извън категорията детерминация стоят съществителните. Граматическата категория *детерминация* е самостоятелна категория на прилагателното име. Двете

грамеми, с които тя се реализира, са *определеност* (маркираната) и *неопределеност* (немаркираната) на признака. Семантично се основава на *конкретността*, която се получава от отношенията между явленията. Немаркираният член на опозицията – грамемата неопределеност на признака, има общо значение ‘не-конкретност’, означаващо липса на данни за конкретност на признака.

Формален показател на маркирания член на категорията *детерминация* на прилагателните е определителният член *ta*. Формалният показател на немаркирания член е нулевият определителен член. Определителният член винаги стои в атрибутивна препозиция и се свързва изключително с определението и липсва като съставна част на предиката.

Приносът на Малаков в изясняването на проблемите е несъмнен, защото самият той извървя известен път между колебанието обликът *ta* дали е истински член или показателно местоимение *като* определителен член (вж. заглавието на по-ранната му статия „Употреба на показателното местоимение *като* определителен член в старословенските писмени паметници“, в което битуват и двете определения, свързани със съюза *като*).

Ето някои по-характерни позитивни страни на представения труд:

1. В *методологично отношение* (с. 13–15) изборът на докторанта е паднал върху няколко подхода – синхронен, диахронен, съпоставителен, сравнително-исторически и необявен структурален.
2. В *методическо отношение* Малаков доказва, а не само приема или *отхвърля* някои постановки на словенските лингвисти, работили по проблемите преди него. За това говорят редица *таблици* (матрици), които съставя (с. 63, 64, 65, 66, 67, 68).

Ще цитирам автора дословно „трябва да отбележим един сериозен пропуск ... на словенските езиковеди за връзката на

определителния член с определената форма на прилагателните имена. Всички те посочват, че определителният член се явява аналог на книжовната определена форма. Обобщено схемата би изглеждала по следния начин“ (с. 64). (Следват двете схеми, които съответстват на теорията на Топоришич.)

„Ако обаче опитаем да включим в този модел – продължава цитатът от Малаков – и другите две групи прилагателни – относителните и притежателните, ще видим, че той е неточен и неприложим спрямо тях.“ (с. 65) И той доказва, че отношенията между книжовната и колоквиалната форма по този проблем са други и различни. (с. 66)

На следващата с. 67 авторът пак отбелязва: „Същото несъответствие изниква и при прилагателните, които нямат определена форма, при които изобщо не би трябвало да се появяват членувани форми.“ Следва схема (с. 67). И се прави важният извод Малаков, че „съвременният определителен член *ta* не е свързан с определеността на формата“ (с. 68). Във вътрешно присъщата семантична определеност на прилагателните *-ov / -ev* и *-in* и в тяхната лексикална същност авторът вижда по-рядката употреба на определителния член и обосновава убедително извода си, че те не се нуждаят от специално морфологично средство за експликация.

Ясна визуална и също убедителна таблица откриваме и на с. 120–121 за детерминацията на имената, доказваща отсъствие на връзка между „неопределителният член“ *en* и определителния *ta*, първият свързан и със съществителното име, а вторият само с прилагателното.

Табличният подход е резултатно приложен още на с. 128, където при детерминацията на прилагателните се търси определеността или неопределеността *на признака*.

Изобщо, цялата дисертация, дори и без таблиците, има „табличен“ вид с последователните номера на примерите, отнасящи се към даден параграф от определен дял на изследването, а също така и с обща номерация на всички примери от целия труд.

3. За четивността на проучването спомага точният езиков изказ на проблемите, „стегнатостта“ на фразата, лишена от излишни обяснения, стилистичната прецизност, носеща яснота на вложените идеи.

Към работата могат да бъдат направени и известни *препоръки*, особено с оглед на това, когато тя бъде отпечатана по-късно:

1. Необходимо е да бъдат избегнати много излишни повторения на еднакви мисли, придобиващи характер на ненужни внушения за разликите между определителния член *ta* и съответните показателни местоимения, които разлики са повече от очевидни.
2. По въпроса за доизясняване *семантиката на членуваните форми* и за свързаната с този проблем терминология трябва да се отбележи следното:

Обяснението на словенския езиковед от XIX в. Станислав Шкрабец, макар и да е най-точно и ясно за значението на атрибутивните форми с предхождащия ги неизменяем член *ta*, се нуждае от семантично (а заедно с това и терминологично) *обогавяване* на това явление. Направената от Малаков характеристика, свързана с *уточнението*, че с *индивидуализирането чрез контраст се съпоставят* няколко (повече от един) предмета, назовани с едно и също съществително име, при което чрез членуваната форма се изтъква определен признак на предмета, по който той да бъде отличен от останалите – тази характеристика трябва да бъде по-широко *разгърната* и фактологично (с примери), и

терминологично (с термини). Примерите за индивидуализиращата функция на члена с наложените ѝ различни от контекста семантични оттенъци, са многобройни – ярки и интересни. Те могат да бъдат групирани въз основа на различни делитбени белези: частична делимитативност; пълна делимитативност; контрастивна делимитативност; компаративна (градуална) делимитативност; специализираща (детайлизираща) делимитативност и т.н.

От значение също така е контекстуалната обусловеност на определените форми, която предполага както реална, така и виртуална, но подразбираща се адверзативност (противопоставяне).

3. Когато се анализира произходът и статусът на словенския определителен член, повече от ясно е, че той няма нищо общо с балканския – българския, румънския и албанския нито типологично (семантично и формално позиционно), нито произходно.

В същото време обаче почти се отхвърля немското и италианското влияние, макар че в последната заключителна фаза се твърди, че „в значителна степен е допринесъл интензивният контакт с немския език“. Неслучайно докторантът обявява, че с произхода на члена няма да се занимава, въпреки че е обявил в заглавието, че разглежда проблема и в диахронен аспект.

Отхвърлянето на немското влияние за част от словенските слависти е разбираемо, но дали това е така в действителност, като се има предвид многовековното влияние на немския език както върху книжовния словенски език, така и върху неговите диалекти. Две са приликите, които ме карат да мислят, че това влияние е важно – 1) препозитивността на членната (в същност явлението е почти западноевропейска особеност – открива се в повечето романски и, разбира се, германски езици) и 2) определеността не се свързва с

измененията на съществителните имена по падежи (с много малко изключения в немски).

От диахронната част на проучванията на Малаков личи доста силно немско влияние. Разбира се, то трябва да бъде ограничено до *подтик и до среда, а не като пряк резултат*. Словенската идентичност в крайна сметка е оформила явлението като свое.

4. Във връзка с диахронната част бих препоръчал тя да остане в този вид, но като тип *коментирано приложение*. Тя не е равностойна на синхронната – нито по обем, нито като разработка. Като имам предвид и някои от предходните статии (свързани на Мартина Орожен), мисля, че приносът на Малаков тук не е основен, въпреки че текстовете и коментарът са интересни. В този смисъл и подзаглавието на дисертацията става излишно. Повтарям, диахронната част не бива да отпада, но трябва да се промени нейният статус.
5. Що се касае до библиографията, повече от ясно е, че тя трябва да бъде обогатена, най-малко с проучванията на българските лингвисти за същината на категориите определеност – неопределеност. Имам предвид езиковедите Светомир Иванчев и Валентин Станков. Направените препоръки са лесно изпълними – те имат добавъчен характер и не променят структурата и същността на труда.

Заключение: Тук искам да взема отношение и към представения автореферат: смятам, че той адекватно отразява основните постановки, идеи и изводи, направени в дисертацията. От направения преглед на рецензираната работа става ясно, че представеният труд трябва да получи *висока оценка*, поради посочените положителни качествени характеристики.

Написан е на високо професионално равнище върху проблем, нерешен в словенистиката; извършен е компетентен и задълбочен анализ от ерудиран

изследовател, който подлага на проверка досегашни хипотези, голяма част от които отхвърля, и дава по-приемливи обяснения и решения на въпросите. В дисертацията личи почеркът на школуван учен – съвременист и историк на езика, който с най-модерна методология и методика реализира поставените цели и задачи.

Като оценявам положително още веднъж представената дисертация, с пълна убеденост давам своя положителен вот за присъждането на Милен Илиев Малаков образователната и научна степен „доктор“.

01.06.2015 г.

Рецензент:

/проф. д-р Иван Кочев/